

ALKUPERÄISKANSA SAAMELAISET JA IHMISOIKEUDET

Ihmisoikeusperusta, kielelliset ja kulttuuriset ihmisoikeudet,
ilmastonmuutos ja tukea kasvattajille

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'GĠ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Materiaalin käyttäjälle

- Materiaali on tuotettu Helsingin yliopiston, saamelaiskäräjien ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyössä paikkaamaan opetus- ja kasvatustieteen osaamispuutteita. Teemat on valikoitu saamelaiskäräjien toiveiden mukaisesti.
- Suurin osa kuvista on saamelaiskäräjiltä ja tunnistettavissa kuvissa on pyydetty henkilöiltä lupa.
- Materiaali on tarkoitettu avoimeen käyttöön itseopiskeluun ja esim. oman opetuksen tueksi, mutta kuvien uudelleenjulkaisuun ja viestin muuttamiseen tulee pyytää lupa kuvassa olevilta henkilöiltä. Tutustu [saamelaiskäräjien kuvaohjeeseen](#).
- Myös taiteilijoiden kuviin on pyydetty lupa tähän materiaaliin.
- Oppimateriaalissa on huomioitu alkuperäiskansaa koskevia eettisiä ohjeistuksia tutkimukseen ja tuotantoon liittyen.

Esityksen teemat

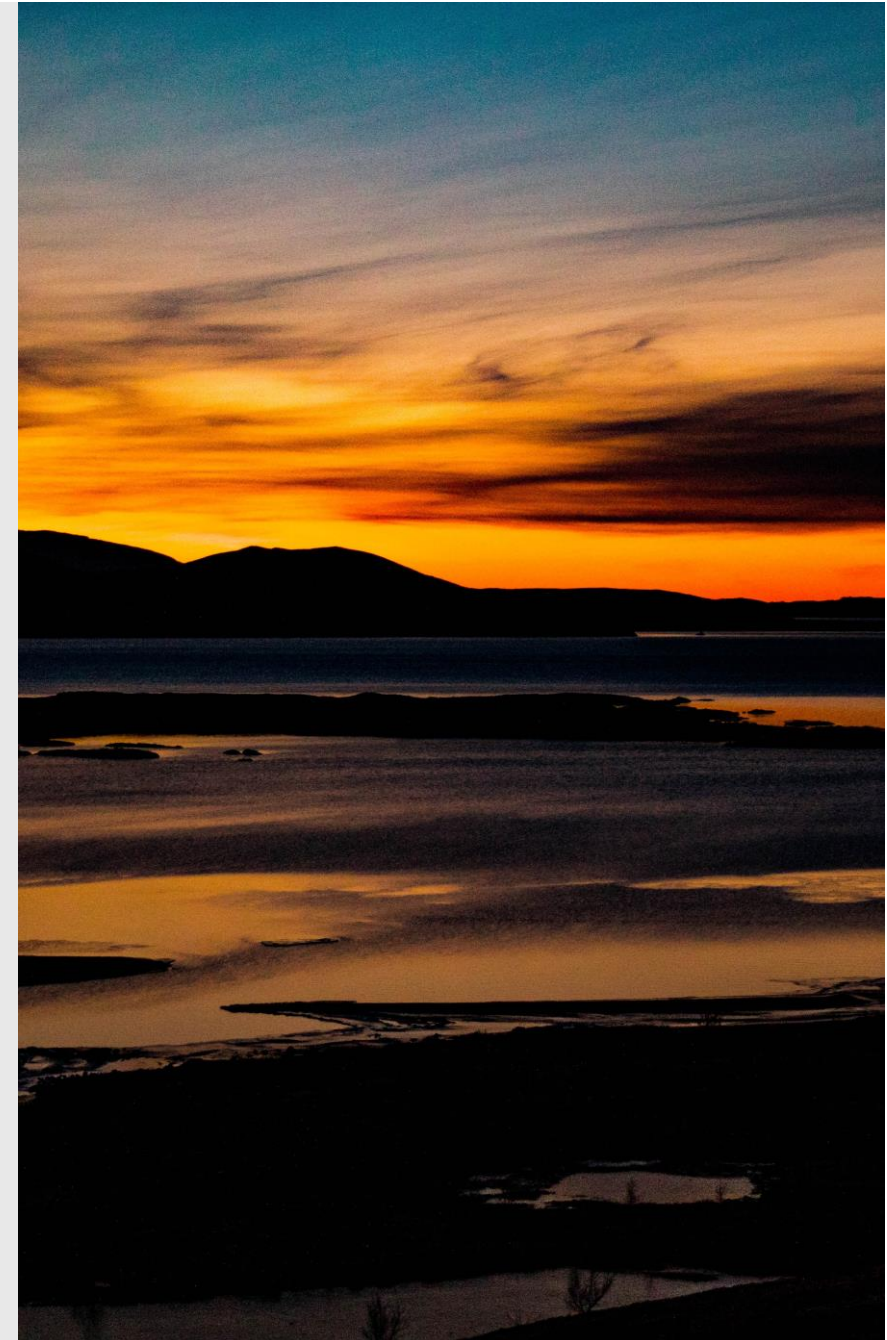
- **Saamelaiset - alkuperäiskansa**
 - Mikä on alkuperäiskansa?
 - Perustietoja saamelaisista
 - Oikeudellinen perusta – perus- ja ihmisoikeudet
 - Itsemääräämisoikeus ja saamelaiskäräjät
- **Historiaa ja koulun rooli**
- **Totuus- ja sovintokomissio**
- **Kielelliset ja kulttuuriset ihmisoikeudet**
 - Kieli ja kulttuuri
- **Ihminen, luonto ja ilmastonmuutos**
 - Maa, elinkeino ja ympäristö
 - Ilmastonmuutos ja ihmisoikeudet
 - Alkuperäiskansat ja ilmastoaktivismi
 - Ilmastonmuutos ja saamelaiset
- **Opettajalle ja kasvattajalle**

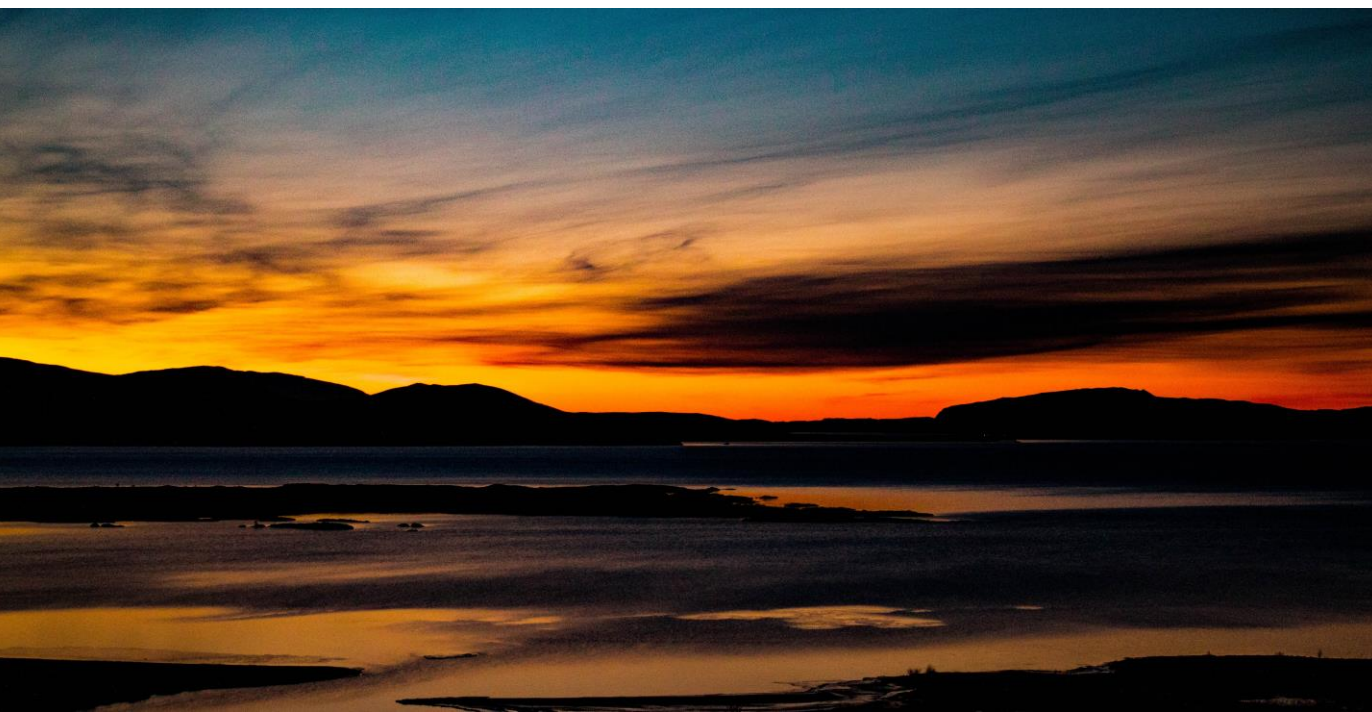
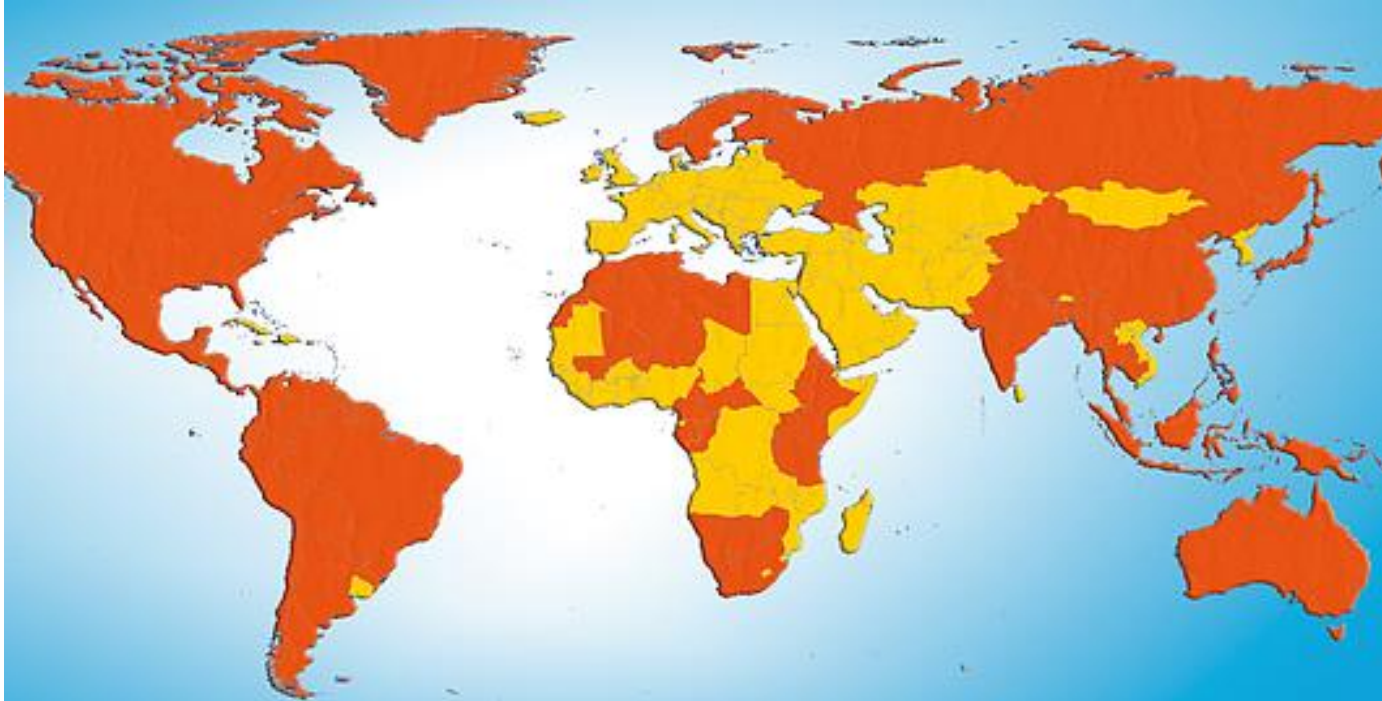
SAAMELAISET - ALKUPERÄISKANSA

Oikeudellinen perusta, tietoa alkuperäiskansasta ja historiaa

Alkuperäiskansa

- **Alkuperäiskansoja** (indigenous peoples) voidaan luonnehtia ryhmäksi kansoja, joilla on mm.:
 - vahvat juuret sen perinteisesti asuttamiin alueisiin ja luontoon,
 - kulttuurinen erityisyys valtaväestöön nähden (kieli, tavat, perinne, instituutiot)
 - erityislainsäädännön määrittelemä asema
- Alkuperäiskansoille on erityinen status kansainvälisessä oikeudessa (esim. YK:n alkuperäiskansajulistus, ILO 169 sopimus). Itsemäärittely on tärkeää, koska alkuperäiskansat ovat kärsineet ulkopuolisista määritelmistä ([OHCHR 2013, 6](#)).
- Alkuperäiskansan jäsenet nauttivat yksilön ihmisoikeuksien ja vähemmistöille kuuluvien yhdessä nautittavien kollektiivisten kieli-, uskonto- ja kulttuurioikeuksien lisäksi erityisestä itsemääräämisoikeudesta.
- Suomi on vahvistanut saamelaisten aseman alkuperäiskansana **perustuslaissa** ([Perustuslaki, 17 §](#)).
 - Kuuntele [video perustuslain 17 § esittelyssä](#).
- Alkuperäiskansa ja vähemmistö eivät ole sama asia vaikka saamelaiset ovat myös kieli- ja kulttuurivähemmistö.

ALKUPERÄISKANSA

Alkuperäiskansoja on maailmassa arviolta 370 miljoonaa 70 eri maassa

Tutustu
alkuperäiskansaliikkeen
historiaan.

KUVA: www.oktavuohta.com

Lähde: Oktavuohta ja UN fact sheet

Perustietoja saamelaisista

- Saamelaiset ovat neljän maan alueella elävä arktinen alkuperäiskansa.
- **Saamelaisten kotiseutualue** (Sápmi) on Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän pohjoinen osa.
- *Sápmi*-termi löytyy kaikista saamen kielistä (pohjoissaame: Sápmi, inarinsaame: Säämi, koltansaame: Sää'mm) ja se tarkoittaa aluetta, kieltä ja ihmistä. *Sápmi, sápmelaš* ulottuu vähintään 3000 vuotta taaksepäin, jolloin se vakiintui saamelaisten esivanhempien omakieliseksi nimitykseksi. (saamelaisensyklopedia)
- Suomessa elää **noin 10 000 saamelaista**. Kaikkiaan saamelaisia arvioidaan olevan n. 50 000-100 000.
- **Saamelaisalue Suomessa** kattaa Enontekiön, Utsjoen, Inarin kunnat ja Lapin paliskunnan alueen. Yli puolet saamelaisista asuu nykyään saamelaisalueen ulkopuolella.
- **Saamelaiskielistä** Suomessa puhutaan inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Kaikkiaan kieliä on yhdeksän ja ne ovat kaikki uhanalaisia.
- **Saamenpuku** (pohjoissaame: gákti, inarinsaame: Mááccuh, koltansaame: Sää'mpiiutâs) on asu, johon jokaisella kantajalla on henkilökohtainen suhde.

Lähteitä ja lisätietoja:

- Pikaopas saamelaiskulttuuriin. Sano se saameksi -sivusto: <http://sanosesaameksi.yle.fi/pikaopas-saamelaiskulttuuriin/>
- Minä ja saamenpukuni -sivusto: <http://www.uusiinari.com/mina-ja-saamenpukuni/>
- Saamelaisensyklopedia: https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Johdanto_saamelaiskulttuuriin

Historia ja saamelaiset – rajoin rikottu kansa

- Saamelaiset ovat niiden ihmisten jälkeläisiä, jotka asuttivat Pohjois-Fennoskandian heti jääkauden jälkeen n. 10 000 vuotta sitten.
- Saamelaisten asuinalue oli laajimmillaan ajanlaskun alusta 1000-luvulle. Lounais- ja etelärannikkoa lukuunottamatta koko nykyinen Suomen alue oli saamelaista asuinaluetta.
- Saamelainen yhteiskunta oli hyvin organisoitunut: perusyksikkö oli perheistä tai suvuista koostuva siida, lapinkylä, jolla oli oma alueensa.
- Neljä valtiota ovat jakaneet saamelaisten maan Sápmin historian kuluessa keskenään.
 - 1751 Strömstadin rauhansopimuksella vedettiin Ruotsin ja Norjan välinen raja,
 - 1809, jolloin Suomi joutui Venäjän vallan alle, syntyi uusi Venäjän ja Ruotsin välinen raja.
 - 1826 käytiin rajanvetoa Venäjän ja Norjan välillä.
 - Suomen ja Venäjän rajajärjestelyjä tehtiin vielä 1920- ja 1940-luvuilla.
 - Näiden rajavetojen vuoksi useat saamelaissiidat hajosivat ja perinteiset poronhoitomaat kaventuivat.
- Saamenmaan pirstoutumisen seurauksena saamelaisten perinteiset yhteiskunnalliset, taloudelliset ja oikeudelliset järjestelmät tuhoutuivat.
- Valtioiden käytännön kannalta nykyään Saamenmaan sijaan käytetään muita nimityksiä kuten Pohjois-Kalotti, Lappi, Finnmark ja Norrbotten.

Lue lisää: [Historiasta Oktavuohta sivustolla](#)

[Saamelaiskulttuurin ensyklopedia](#)

[Saamelaiset Suomessa -esite](#)

OIKEUDELLINEN PERUSTA - IHMISOIKEUDET JA SAAMELAISET

Perus- ja ihmisoikeudet, alkuperäiskansaoikeus ja vähemmistöoikeus

Perus- ja ihmisoikeudet – saamelaisten asema alkuperäiskansana on vahvistettu perustuslaissa

- Perus- ja ihmisoikeudet on määritelty kansallisessa lainsäädännössä ja kansainvälisessä oikeudessa – ne limittyvät
 - **Perusoikeudet** on määritelty Suomen perustuslaissa
 - **Ihmisoikeudet** on määritelty kansainvälisissä ihmisoikeusinstrumenteissa
- **Perustuslaki** (1999/731)
 - 17 § Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin "Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan"
 - PL 121 § 4: Saamelaisilla on kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto
 - PL 6 § Yhdenvertaisuus, ja 22 §: Julkisen vallan turvattava perus- ja ihmisoikeudet

Perus- ja ihmisoikeudet - alkuperäiskansaoikeudet

YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UNDRIP, 2007)

- Poliittisesti ja moraalisesti sitova julistus. Asettaa tavoitestandardit edistää, kunnioittaa ja toteuttaa alkuperäiskansojen oikeuksia.
- Itsemääräämisoikeus (artikla 3), autonomia ja itsehallinto (artikla 4) ja oikeus osallistua päätöksentekoon (artikla 18).
- Valtiolla on velvollisuus konsultoida alkuperäiskansoja (artikla 19).
 - **Free, Prior and Informed Consent (FPIC) periaate:** vapaa, etukäteinen, riittävään tietoon perustuva sitoumus.

ILO 169 sopimus: YK:n kansainvälisen työjärjestön (ILO):n alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen nro 169 laadittiin vuonna 1989

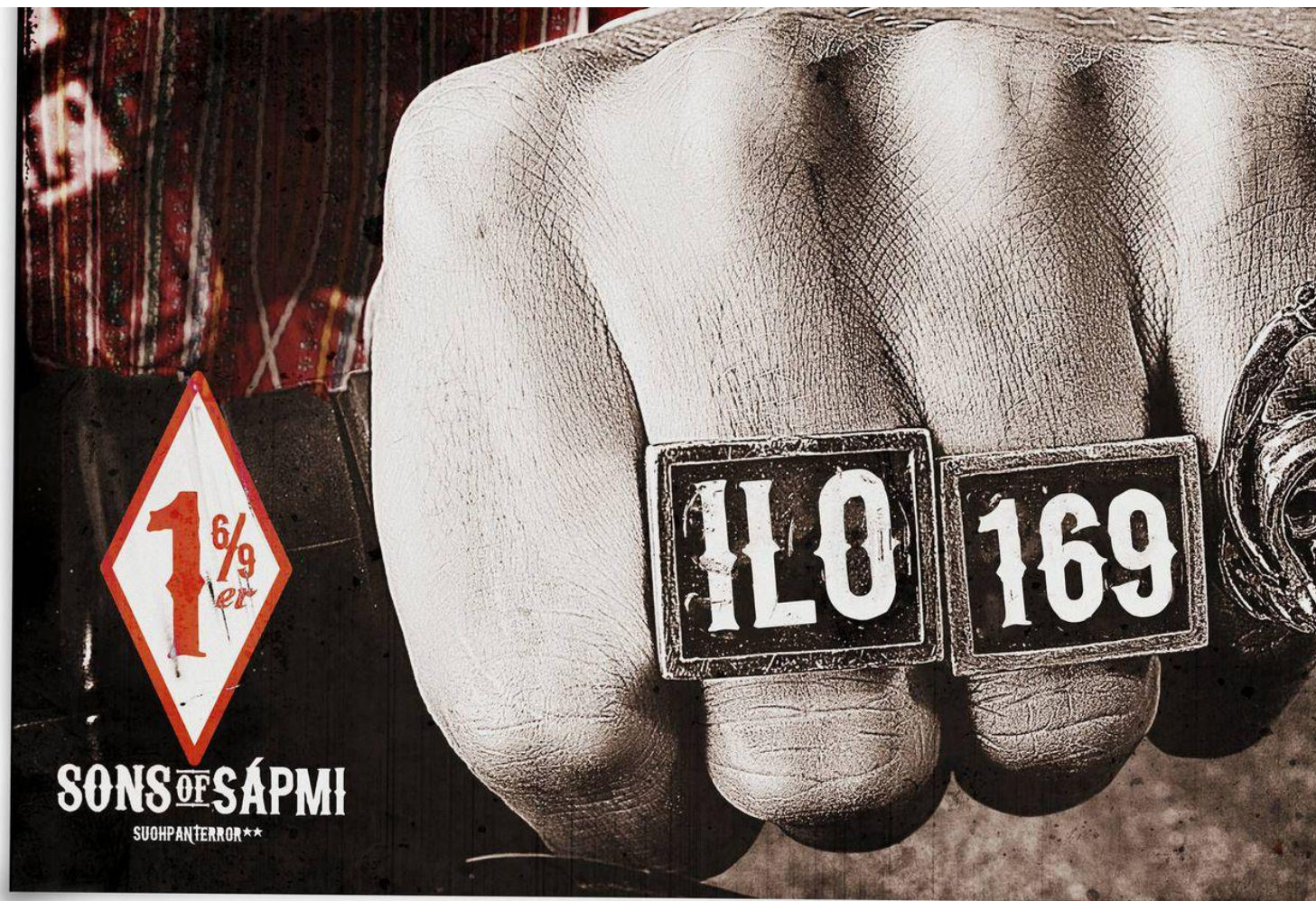
- Sopimuksen tarkoitus on turvata alkuperäiskansojen yhdenvertainen kohtelu muihin väestöryhmiin nähden

ILO 169 sopimus

Suomi allekirjoitti ILO 169 sopimuksen 1989. Se johti esim. viralliseen alkuperäiskansan tunnustamiseen perustuslaissa (1995).

Suomi **ei ole ratifioinut** ILO 169 sopimusta ja sen lisäarvosta on käyty keskustelua [puolesta ja vastaan](#). Toisaalta se voisi vauhdittaa kulttuurin turvaamista, mutta toisaalta perustuslain ja muun lainsäädännön takaama turva on jo olemassa ja Suomen pitäisi laittaa ne nykyistä paremmin täytäntöön.

KUVA: Suohpanterror

Suomi on saanut useita suosituksia ihmisoikeusvalvontaelimiltä ratifioida ILO 169.

Perus- ja ihmisoikeudet - vähemmistöoikeudet

- Seuraavat ihmisoikeussopimusten vähemmistöoikeuksia koskevat kohdat tuovat lisäsuojaaja:
 - Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan (KP) ja Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (TSS) sopimuksen artikla 1 eli itsemääräämisoikeus ja luonnonvarojen käyttö.
 - [KP -sopimuksen artikla 27](#) (kulttuuri, uskonto, kieli yhteisössä): *"vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."*
 - YK:n rotusyrjinnän vastainen sopimus (CERD - *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*)
 - [Lapsen oikeuksien sopimuksen 30 artikla](#) - kulttuuri, uskonto ja kieli yhteisössä: *"vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuulavalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."*
- Euroopan neuvoston [Vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus](#) (1995)
- Euroopan neuvoston [alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja](#) (1998). Tutustu [Euroopan neuvoston seurantasivuun](#).
- Saamen kielilaki (2003/1086) (ks. [Finlex.fi:ssä](#))

SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaisten itsehallintoelin

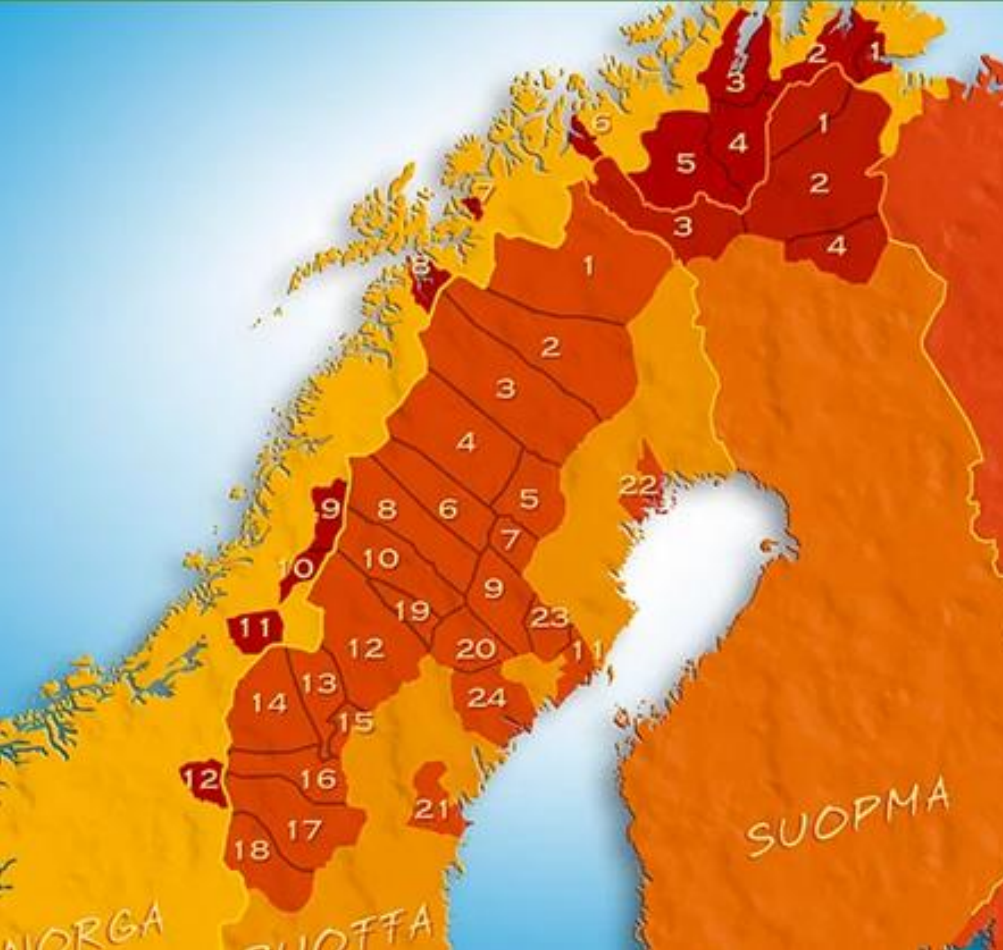
Mikä on saamelaiskäräjät?

- Saamelaiskäräjät on 1996 omalla laillaan (1996/974) perustettu saamelaisten itsehallintoelin.
- Saamelaiskäräjät ilmaisee saamelaisten virallisen kannan ja toteuttaa **perustuslain** antamia tehtäviä eli turvaa ja edistää alkuperäiskansakulttuurin säilymistä ja kulttuuri-itsehallintoa.
- Vaalit neljän vuoden välein, jolloin valitaan 21 jäsentä. Äänioikeutettuja ja vaalikelpoisia ovat vaaliluetteloon merkityt saamelaiset.
 - Saamelaiskäräjälain puutteet ja mm. vaaliluetteloon pääseminen tai siitä pois jättäminen sekä siihen liittyvä saamelaisten itsemääräämisoikeutta rajoittava valitusprosessi KHO:een ovat aiheuttaneet pitkään jatkuneita kiistoja. Lakia ollaankin parhaillaan (2021) uudistamassa.

Saamelaiskäräjät

- Saamelaiskäräjälain 9 § mukaan viranomaisten on neuvoteltava saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat vaikuttaa saamelaisten asemaan.
 - tämä ns. FPIC (free, prior and informed consent) toteutuu usein puutteellisesti.
- Nuorisoneuvosto valitaan kahdeksi vuodeksi kerrallaan ja se valmistelee saamelaisnuoria koskevat kannanotot.
- Saamelainen parlamentaarinen neuvosto (SPN) on Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien yhteistyöelin.

Tiina Sanila-Aikio

Aili Keskitalo

SAAMENMAA – YKSI KANSA YLI RAJOJEN

Kuuntele **Tiina Sanila-Aikion** (saamelaiskäräjien entinen pj.) ja **Aili Keskitalon** (Norjan saamelaiskäräjien pj.)
[haastattelu alkuperäiskansan ja itsemääräämisoikeuden merkityksestä.](#)

Historiasta ja pakkosuomalaisistamisesta

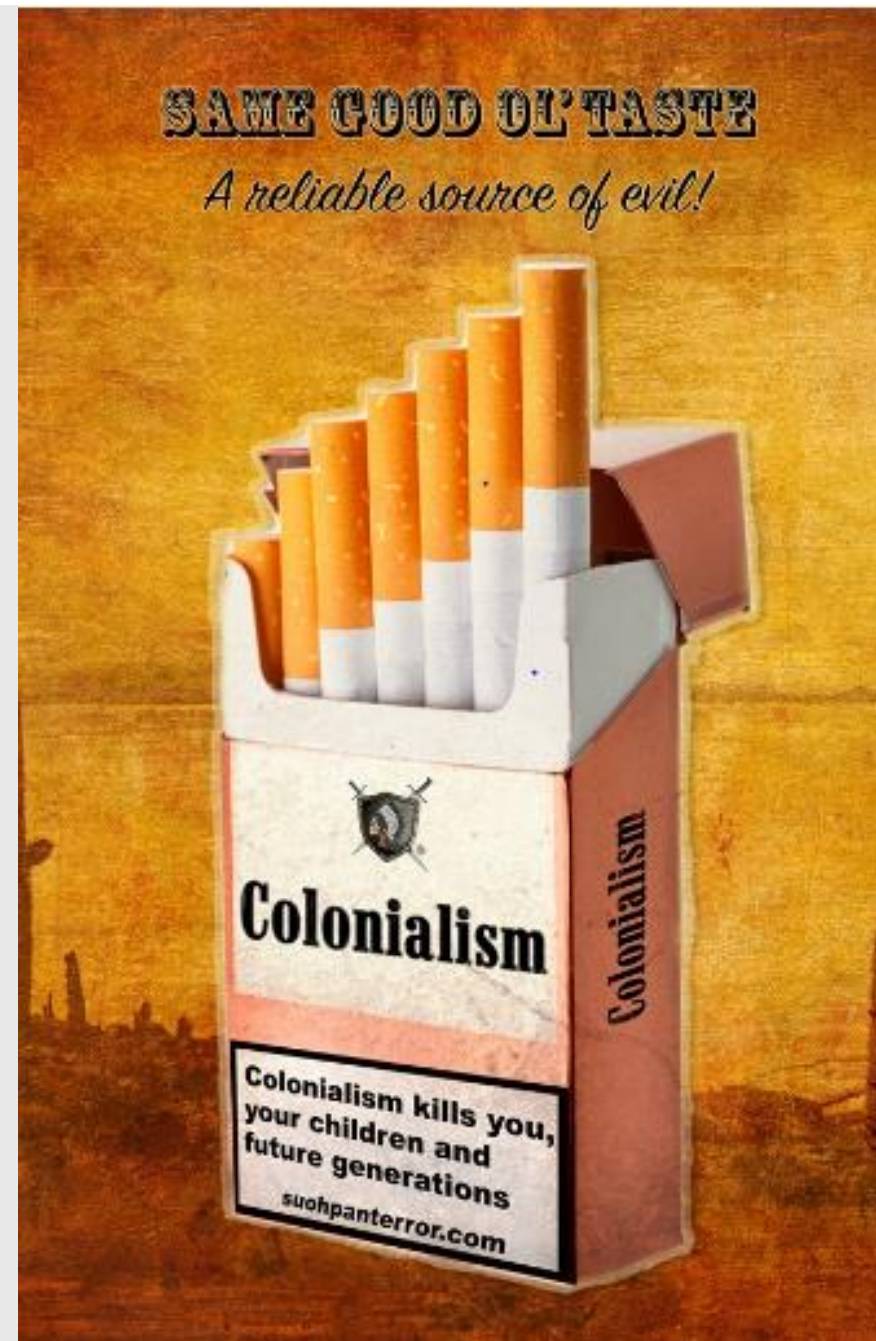
- Siida- eli lapinkyläjärjestelmä muodostaa saamelaisen yhteiskunnan perusmallin. Valtiot ottivat 1500-luvulta lähtien saamelaisalueet tiukemmin osaksi valtakuntaansa. Keinoja olivat mm. verotus, uskonnollinen käännytys, yhteiskuntarakenteen pakottaminen ja uudisasutus.
- Pakkosuomalaisistamista tehtiin mm. kirkon ja koulujärjestelmän kautta. Lapset koottiin asuntolakouluihin kauaksi kotoa ja saamelaiskielet ja -tavat pyrittiin hävittämään myös tällä tavoin.
 - Katso [Pitäisikö saamelaisilta pyytää anteeksi? -tallenne](#).
- Saamelaisten näkyvyys yhteiskunnassa on kauan perustunut turismin käyttöön luotuihin tai televisiossa nähtyihin stereotypioihin (lapinpuvut, 4-tuulen lakit, lapinkasteet, 80-luvun komediahahmot jne.)
- Saamelaiset usein näytetään julkisuudessa kielteisessä valossa, vaatiessaan lakiin perustuvia oikeuksiaan. Saamelaisista, heidän historiastaan ja elämästään ei tiedetä riittävästi. Heihin kohdistuu toistuvasti syrjintää, vihapuhetta ja vähättelyä.
- Lue lisää saamelaisten historiasta esim. <https://www.oktavuohta.com/historia>

Kuva: Vastatuuleen -kirjan (Ranta & Kanninen 2019) kansi. Kannen valokuva Lada Suomenrinne.

Historiaa... ja edelleen jatkuvaa kolonialismia?

- Saamelaiset ovat kuvanneet Suomen - ja muiden Pohjoismaiden - edelleen harjoittamaa kolonialismia, joka tapahtuu hiljaisesti kulttuurin edellytyksiä hävittämällä ja sivuuttamalla esim. kysymys maa- ja metsäoikeuksista, saamelaismääritelmästä ja valtaväestön tietämättömyydestä seuraavat hankkeet, jotka rikkovat perinteistä elämänmuotoa (tuulivoimalat, kalastuksen rajoittaminen, kaivos- ja kaivoshankkeet jne.)
- Suomi on saanut suosituksia YK:lta ja ratkaisuja yksilövalituksiin saamelaisten aseman parantamiseksi esim. koulutuksessa, kieliasioissa ja viimeisimpänä itsemääräämisoikeuteen liittyen.
 - Lue Ylen juttu [YK:n suosituksista](#) ja [Saamelaiskäräjälain uudistuksesta](#).
- **Vaikuttamisen vaikeus:** Miten demokratia tosiasiallisesti toteutuu saamelaisten näkökulmasta?
- Elokuvasuositus: **Suvi Westin** *Eatnameamet - Hiljainen taistelumme* -dokumenttielokuva (Ks. Esim. ["Believe us when we say we are hurt"](#), Aalto university news, 30.4.2019)

Sofia Jannok – Our rights to earth and freedom

Englanninkielisessä [Tedx
puheenvuorossa](#) (kesto 14
min, suom. Oikeutemme
maahan ja vapauteen)
saamelainen laulaja **Sofia
Jannok** kertoo
kokemuksistaan.

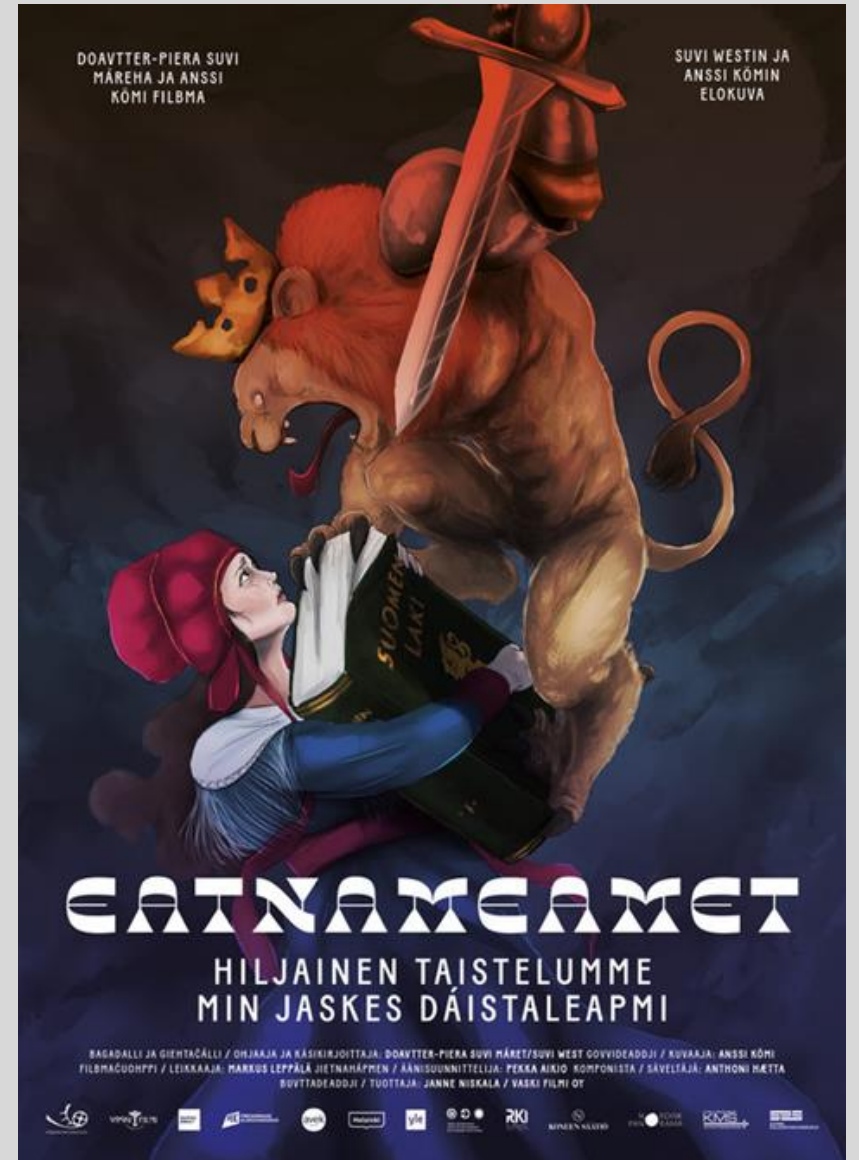

Kuvanluku- tehtävä

1. Mitä kuvissa tapahtuu? Mitä symboleja niissä on käytetty?
2. Tutustu Edvard Iston taulun historiaan.
3. Katso Suvi Westin [Eatnameamet - Hiljainen taistelumme dokumentin traileri](#)
4. Pohdi ja keskustelkaa kuvan merkityksestä historian ja nykypäivän valossa.

Kuva: Edvard Isto, 1899, Hyökkäys

Kuva: Suvi West, 2021, Eatnameamet (Hiljainen taistelumme, kuva Jouni West)

Asuntolakokemukset ja pakkosuomalastaaminen

- Kuuntele **Jouni Aikion** haastattelu kielen hylkäämisestä
- [Kielensä kadottaneet lapset - näin saamen kieli pestiin pois](#) (yle 7.5.2017)
- [Äidinkiелensä vuosikymmeniksi menettänyt Seija: "Vasta viisikymppisenä päästin tuskan ulos sisältäni"](#) (Yle 16.10.2016)

Jouni Aikio, 69, kielen hylkäys

Inarinsaamelainen, joka on hylännyt saamen kielen puhumisen vahvan pakkosuomalaistamisen takia. Asuu tällä hetkellä Inarissa. "Meitä on monta tässä kylällä, jotka olemme haudanneet sen kielen".

Video: <http://sanosesaameksi.yle.fi/dokumentit/> Katso myös muut kieltä käsittelevät lyhytdokumentit!

KOULU VOI OLLA TUKAHDUTTAVA TAI ELVYTTÄVÄ INSTITUUTIO

Kokemuksia
kielen
elpymisestä
koulutuksen
avulla

Kielilähettiläät ja kielipesät

- Kuuntele [Sáará Seipiharjun haastattelu yhteydestään Inarinkieleen](#) (voit kuunnella koko [Kielilähettiläät videosarjan Saamelaiskäräjien Youtube-tililtä](#))
- Erja Morottajan [haastattelu kielipesätoiminnasta](#)
- HS lasten uutiset – [kurkista saamenkieliseen luokkaan Pasilassa](#). Sophia Kiprianoff ja Áile Kirste Lokki kertovat kielen opiskelustaan videolla.

SAAMELAISTEN TOTUUS- JA SOVINTOPROSESSI

Suomessa on vihdoinkin käynnistynyt totuus- ja sovintoprosessin valmistelu

Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessi

- Marinin hallituksen ohjelmaan sisältyvän totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on
 - tunnistaa ja arvioida historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia,
 - selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä nykyisessä tilanteessa ja
 - ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa.
- Komissioon nimetään viisi komissaaria, joista kaksi valitaan valtioneuvoston esityksestä, kaksi saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi kolttien kyläkokouksen esityksestä.
- Totuus- ja sovintoprosessin tueksi perustetaan parlamentaarinen seurantaryhmä. Eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta pyydetään ryhmään edustajat, samoin kuin saamelaiskäräjiltä ja kolttien kyläkokoukselta sekä evankelisluterilaiselta kirkolta ja ortodoksiselta kirkolta.
- Totuus- ja sovintokomission raportti luovutetaan valtioneuvostolle, saamelaiskäräjille ja Kolttien kyläkokoukselle arviolta vuoden 2023 kuluessa.

Seuraa prosessia: <https://www.samediggi.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio/>

Lue Ihmisoikeusliiton juttu ["Sisällämme on möykky, joka pitää valaista" - Viittomakielisiin ja saamelaisiin kohdistuneet historian vääryydet ovat koko yhteiskunnan asia](#)

Kuva: Claudio Schwarz-Purzlbaum, Unsplash

Kuva: Hannah Busing, Unsplash

KIELELLISET JA KULTTUURISET IHMISOIKEUDET

Kielelliset ja kulttuuriset ihmisoikeudet

- *Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (PL 17§)*
- Kulttuuriset ihmisoikeudet tulee ymmärtää hyvin laajana kysymyksenä; kyseessä on näkyvä ja näkymätön kulttuuriperintö.
- Noin 1400 ihmistä on merkitty väestörekisteriin saamenkielisiksi (3 kieltä). Vain reilu puolet puhujista katsoo osaavansa suomea täydellisesti.
- Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa kokonaisuutena huonosti ([Saamebarometri 2021](#)).
- Kielellisiä oikeuksia ovat mm. omakielinen ja oman kielen opetus, oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin saameksi ja oman kielen käyttäminen viranomaisasiointissa (ks. [Saamelaiskäräjien sivusto kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia](#))
- Saamenkieliset palvelut ja niistä tiedottaminen ovat puutteellisia ja vaihtelevat alueittain. Pelkän tulkin välityksellä annettava palvelu ei ole riittävää. Suurin osa ei pyri saamaan palveluita saameksi.
- Saamenkielisten palveluiden vähäisyyden lisäksi huono kieli-ilmapiiiri ja saamea puhuvien syrjintä vähentävät halukkuutta käyttää omaa kieltä. Puolet kotiseutualueella ja kolmannes muualla Suomessa Ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää puhuessaan saamea.
- Kieli ja kulttuuri ovat osa identiteettiä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Kielen käyttäminen myös ylläpitää ja kehittää kieltä. Kaikki saamen kielet ovat uhanalaisia.

Kuvat: Saamelaiskäräjät. Kuvassa 1 olevat henkilöt: Sara Wesslin, Satu Aikio ja Anni-Helena Ruotsala. Kuvassa 2 Petra Kuuva ohjaa lapsia saamelaisten kansallispäivänä Sajoksen avoimien ovien päivässä. Kuvun vieressä on Jouni Ante Angeli.

Miten kielelliset oikeudet toteutuvat?

- Kuuntele Kielellisistä oikeuksista saamelaiskäräjien kieliturvasihteerin **Anne-Kirste Aikion** [haastattelu](#) ja **Ulpu Mattus-Kumpusen** [kokemuksia](#) (kohta 3:20 alkaen) kaksikielisyydestä, etnostressistä ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Onko kieli kotona? julkaisu

- Julkaisu on saamenkielisille perheille kielen tukemista varten, mutta siitä voivat hyötyä myös perheitä kohtaavat ammattilaiset.
- Siinä avataan perheiden moninaisia kielitilanteita selkeästi.
- Tekstiote on sivulta 3. [Tutustu koko oppaaseen.](#)

”

Äidinkielemme on loputon ketju, jonka vanhemmat ovat tuhansien vuosien aikana rakkaudella luoneet. Jokainen meistä on yksi silmukka äidinkielen kudoksessa, jossa sukupolvet liittyvät peräkkäin kuin ketjussa silmukat. Olemme kasvaneet kiinni omaan henkilöhistoriaamme jo ennen syntymää:

Jokainen silmukka tarvitsee edellistä perustana ja seuraavaa siteenä, jottei ketju katkea. Jos yksikin silmukka on hauras, saattaa koko ketju purkautua. Jokaisen täytyy itse vaalia kielitaitoaan, jotta äidinkielen kudoksesta kestävä uuden sukupolven sitoa siihen oma silmukkansa. Ihmisyys velvoittaa meitä siirtämään äidinkielemme uudelle polvelle. Siten ihminen voi taata, että elämän polku ei katkea hänen jälkeensä, vaan vie eteenpäin tulevaisuuteen.

Snellman & Vuolab
Hála mánnásat iežat eatnigiela, 1993

IHMINEN, YMPÄRISTÖ JA ILMASTONMUUTOS

Maa, elinkeino, ilmastonmuutos ja vaikutus saamelaisiin

Maa, elinkeino ja ympäristö

- **Maa, elinkeino ja ympäristö liittyvät keskeisesti saamelaisten kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen.**
- Saamelaiskulttuurin sidonnaisuus luontoon, elinkeinoihin ja saamelaisiin yhteisöihin tekee kulttuurista osittain paikkasidonnaisen.
- Saamelaisille tulisikin turvata kotiseutualueella sellainen asema yhteiskuntajärjestelmässä, työllisyydessä ja palveluissa, että he voisivat niin halutessaan pysyä omalla alueellaan. (SaKä lausunto Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmasta 2007, 12).
- Ympäristön suunnittelussa kiinnitetään tavallisesti huomiota vain laidunten kulunaisuusasteeseen. Samanaikaisesti pitäisi kuitenkin arvioida laidunpinta-alan hävikin ja laidunrauhan menetyksen määrää ja osuutta tähän. Poronhoito on ympäröivien kylien tärkein työllistäjä ja saamelaiskulttuurin tärkein aineellinen perusta. (SaKä lausunto Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmasta 2007, 13).

Vinkki: [Luonnon monimuotoisuuden viikolla 2020 tuotetut videot.](#)

Kuva: Ville-Riiko Fotonoff, Saamelaiskäräjät

[Anni Koiviston puheenvuoro](#)

Kuva: Saamelaiskäräjät

[Leo Aikion puheenvuoro](#)

PUHEENVUOROJA LUONNOSTA JA ELINKEINOSTA

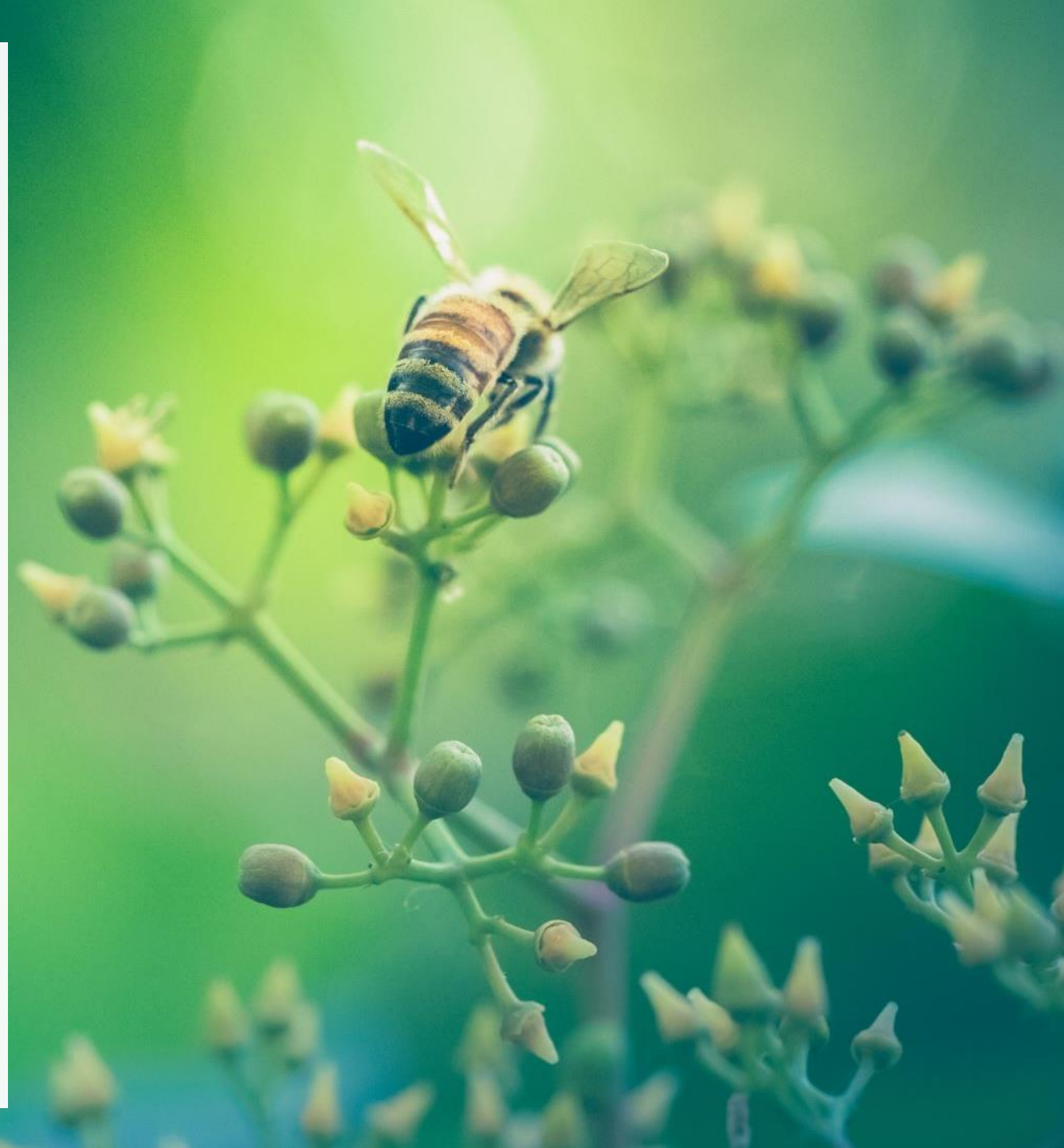
Kuuntele Anni Koiviston (1 min) ja Leo Aikion (3 min) puheenvuorot. Voit myös katsoa koko luonnon monimuotoisuutta käsittelevän Saamelaiskäräjien videosarajan.

Ilmastonmuutos ja ihmisoikeudet

- Ilmastonmuutos on ihmisoikeuskysymys. Tulevaisuudessa keskeinen kysymys on, miten ihmisoikeudet edistävät yhdenvertaisia ratkaisuja ilmastonmuutoksen torjunnassa?
- Ilmastonmuutoksella on lukuisia oikeuksia uhkaavia vaikutuksia; se uhkaa mm. oikeutta elämään, ruokaan, terveyteen, kotiin ja itsemääräämisoikeuteen.
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset tuntuvat akuuteimmin heikossa asemassa olevien ryhmien elämässä (esim. alkuperäiskansat, köyhydestä kärsivät, naiset, nuoret, alavilla alueilla ja piensaarivaltioilla asuvat).
- Ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien yhteys on kasvavissa määrin ollut esillä viimeisen vuosikymmenen aikana ja tutkijat ovat esimerkiksi Suomessa nähneet keskeisenä tulkita ihmisoikeussopimuksia vastaten ajan haasteisiin.
- Ilmastonmuutokseen puuttumisia on toisaalta tehty marginaalisten ryhmien ihmisoikeuksia kunnioittamatta ja esimerkiksi estämällä ryhmien pääsyä luonnonvaroihin, josta heidän elinehtonsa riippuvat.

Lähteet ja lisätietoja:

- Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. 2018. Integrating human rights in global climate governance: An introduction. Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge.
- Tiedote: [Tampereen yliopiston ihmisoikeustutkijoilta asiantuntijalausunto EIT:lle portugalilaisnuorten ilmastokanteesta](#) (6.5.2021)

A person in the foreground is shouting into a megaphone. In the background, a large crowd of people is gathered, holding various flags and banners. One prominent banner in the background reads "RESPECT INDIGENOUS RIGHTS" and "END CO2 LON".

ALKUPERÄISKANSAT JA ILMASTOAKTIVISMI

Ilmastonmuutos ja alkuperäiskansat

- Alkuperäiskansat ympäri maailmaa ovat kärsineet ilmastonmuutoksen vaikutuksista, mutta heillä on vähän valtaa moniin toimijoihin suhteutettuna ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi (Powless 2018, 213).
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät erityisesti rannikkoalueilla ja arktisella alueella.
- Alkuperäiskansat ovat nopeasti nousseet keskeiseksi toimijaksi ja kritiikin esittäjäksi ilmastonmuutosta edistäville sosiaalisille ja taloudellisille järjestelmille.

Lähde: Powless, B. 2018. The indigenous rights framework and climate change. In Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. (Eds.) Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge. 213-221.

ILMASTONMUUTOS JA SAAMELAISET

Ilmastonmuutos ja saamelaiset

- Ilmastonmuutoksella on suuri vaikutus saamelaiskulttuuriin ja perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen.
- Ilmaston lämpeneminen tekee säästä arvaamattoman. Sään ääriolosuhteet yleistyvät ja vedet lämpenevät liikaa.
- Esimerkiksi porot eivät löydä jäkälää kun lumen pinta sulaa ja kovettuu uudelleen, kalat eivät lisäännä liian lämpimässä vedessä ja marjat kärsivät kylmästä tai kuivuudesta.
- Ilmastonmuutoksen lisäksi mm. kaivostoiminta, rautateiden ja tieverkoston laajentaminen, avohakkuut, tuulivoiman rakentaminen ja kalastuksen laajat rajoitukset vaikuttavat kaikki saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin.
- Kun elinkeinon harjoittaminen vaikeutuu tai estyy kokonaan, saamelaiset joutuvat hylkäämään perinteensä. Tällä on vaikutuksia esimerkiksi saamelaisten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Saamelaisten itsemurhien ennaltaehkäisyyn onkin esimerkiksi etsitty keinoja (lue lisää [Saamelaisten itsemurhien ehkäisyyn lisää työkaluja](#)).

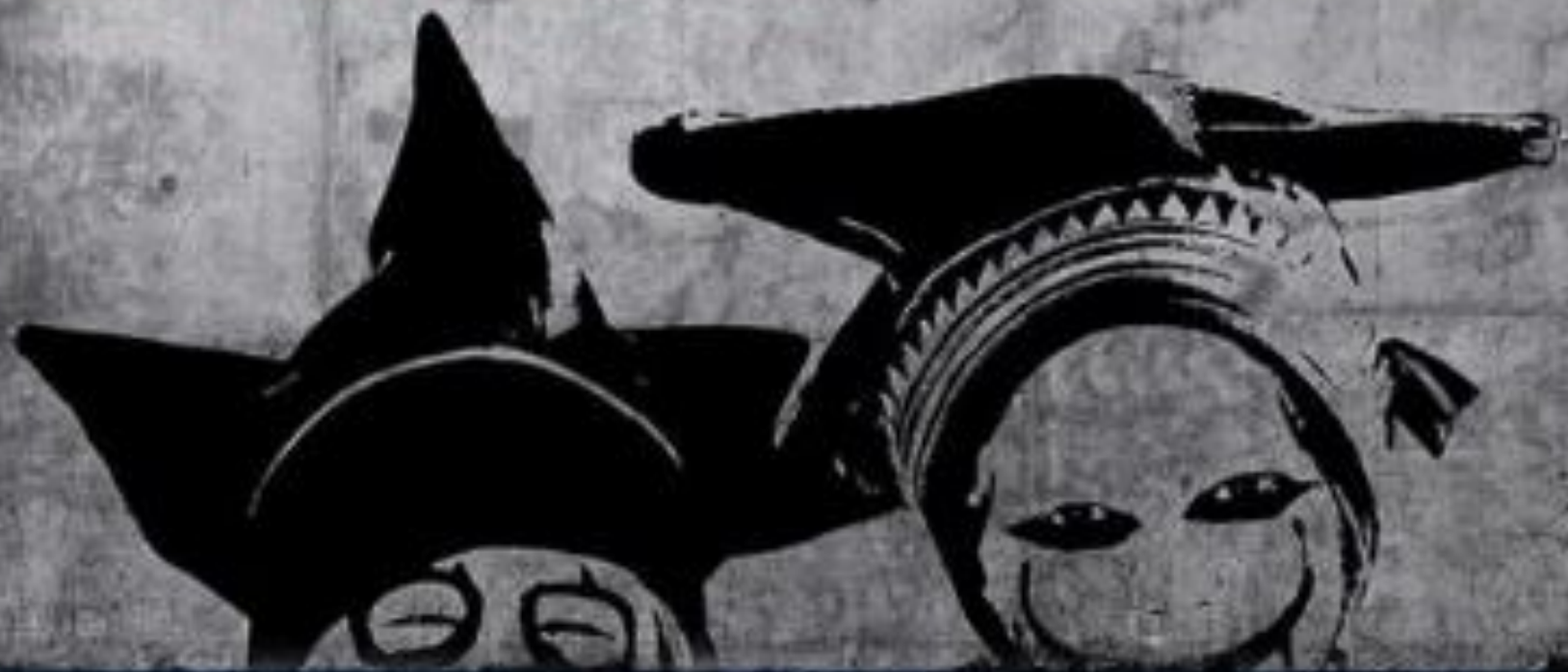
Kuva: Ville Fofonoff / Saamelaiskäräjät. Sevettijärvi-Näätämö alueelta.

ILMASTONMUUTOS, SUHDE YMPÄRISTÖÖN JA SAAMELAISET

Tiina-Sanila Aikion
haastattelu
ilmastonmuutoksen
vaikutuksista

DON'T WORRY, EARTH WILL SURVIVE
CLIMATE CHANGE WE WON'T

A group of four students are sitting at a table in a library, surrounded by bookshelves. They are looking at a laptop and a tablet, smiling and engaged in their work. The text 'OPETTAJALLE JA KASVATTAJALLE' is overlaid in the center of the image.

OPETTAJALLE JA KASVATTAJALLE

KUUNTELE TUULI
MIETTUSEN
HAASTATTELU
SAAMELAISTIEDOSTA
OPPIMATERIAALEISSA

[https://vimeo.com/566032222/
f1990d0f51](https://vimeo.com/566032222/f1990d0f51)

Saamelaistieto kouluissa ja oppimateriaaleissa

- Opetussuunnitelmissa ei suoraan ole eri oppiaineissa sisältönä saamelaisuuteen liittyviä teemoja, mutta monissa aineissa olisi mahdollisuus käsitellä saamelaisuutta.
- Saamelaistieto oppimateriaaleissa oli menneisyyteen keskittyvää, rassistisia stereotypioita toistavaa ja Suomen valtion roolin sivuuttavaa. Opettajan oppaat olivat pettymys. (Miettunen, 2020.)
- Suomen valtion ja saamelaisten yhteisen historian käsittely 1900-luvulla olematonta. Esim. äidinkielessä käsiteltiin saamenkieltä uhanalaisuuden kautta, mutta ei tuotu esiin, miksi se on uhanalainen: Suomen koulujärjestelmän assimilaatio ja asuntoloiden vaikutus jätettiin käsittelemättä.
- Suomenkielisissä oppimateriaaleissa käsiteltiin syrjintää teoreettisesti ja etäisesti, kun esim. ruotsinkielisissä materiaaleissa kerrottiin konkreettisesti, miten toimia, jos kokee syrjintää. Kaikilla oppilailla on oikeus saada konkreettista tietoa syrjintään puuttumisesta.
- **Syrjinnän tunnistamisen ja puuttumisen keinoja:**
 - Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto: <https://syrjinta.fi/syrjinta>
 - Oikeusasiamiehen [lasten ja nuorten sivut](#).
 - Ihmisoikeusliiton tuottama [Tunnista ja puutu](#) -diasarjan [diat 25-30](#).

Viestejä opettajille ja kasvattajille:

- Muista, että yli 70 % saamelaisista asuu saamelaisalueen ulkopuolella.
- Saamelaisoppilas ei välttämättä halua tuoda taustaansa esiin.
- Kaksi perspektiiviä "lukijaposition" eli miltä opetus näyttää oppilaan näkökulmasta?
 - 1) jos luokassasi on saamelaisoppilas, saako hän tarvittavia tietoja ja valmiuksia yhteiskunnassa toimimiseen (esim. Saamelaiskäräjät, tietoa omasta kulttuurista)?
 - 2) Millaista tietoa valtaväestöön kuuluva oppilas saa saamelaisista?
- Tiedon vähäisyyteen ei kannata lannistua, vaan voit hyödyntää eri aineistoja ja opetukseen tarkoitettua tietoa esim. www.oktavuolta.fi.

Lukuvinkkejä ja materiaaleja

Saamelaistietoa ja pedagogisia aineistoja opetuksen tueksi

Oktavuohta -sivusto: <https://www.oktavuohta.com/>

Sano se saameksi -sivusto (tukea ja tietoa opettajille): <http://sanosesaameksi.yle.fi/>

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: <https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Etusivu> <http://sanosesaameksi.yle.fi/dokumentit/>

Dihtosis - saamelaiskulttuuri tutuksi: <https://www.nuortenakatemia.fi/hankkeet/dihtosis-osallistavia-tyopajoja-saamelaisuudesta-ylakoululaisille/>

Ranta, K. & Kanninen, J. 2019. Vastatuuleen - Saamen kansan pakkosuomalaistaminen. Helsinki: Kustantamo S & S.

Saamelaisnuori -juttusarja (Ihmisoikeusliitto): <https://ihmisoikeusliitto.fi/saamelaisnuori-kuvasarja/>

Areenan dokumentit: esim. Nainen, joka kokosi saamelaiset <https://areena.yle.fi/1-4149299>

Nykytaiteen moninaisuus <http://agon.fi/article/saamelaisen-nykytaiteen-moninaisuus/>

Älä omi kulttuuriani! Perjantai dokumentti: <https://www.youtube.com/watch?v=S7rPbgnLK1Y>

Tukea demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen opettajille

Demokratia, ihmisoikeudet ja osallisuus sivuston koonti: <https://www.oph.fi/fi/opettajille/demokratia-ihmisoikeudet-ja-osallisuus>

Löydät lisää materiaaleja osoitteesta: www.ihmisoikeuskeskus.fi/koulutus

Hyödyllisiä linkkejä:

- Vastuullisen ja eettisesti kestävä saamelaismatkailun toimintaperiaatteet: <https://www.samediggi.fi/saamelaismatkailun-eettiset-ohjeet/>
- Saamelaiskäräjien uutiset ja tiedotteet: <https://www.samediggi.fi/uutisia/> (ajankohtaisia saamelaisten kannalta tärkeitä asioita)

Lähteitä ja lisätietoja

- Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. 2018. Integrating human rights in global climate governance: An introduction. Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge.
- Guttorm, Juha. 2018. Saamelaisten itsehallinto Suomessa - dynaaminen vai staattinen? : tutkimus perustuslaissa turvatun saamelaisten itsehallinnon kehittämisestä lainsäädännössä vuosina 1996-2015. Lapin yliopisto. Väitöskirja. Osoitteessa: <https://lada.ulapland.fi/handle/10024/63446>
- Heinämäki, L. 2021. Opas saamelaisia koskevien oikeusnormien tulkintaan ja soveltamiseen ympäristöön ja maankäyttöön liittyvissä kysymyksissä. Lataa osoitteesta: <https://www.samediggi.fi/2021/03/29/opas-saamelaisia-koskevien-oikeusnormien-tulkintaan-ja-soveltamiseen-ymparistoon-ja-maankayttoon-liittyvissa-kysymyksissa-julkaistu/>
- Heinämäki, Leena; Allard, Christina; Kirchner, Stefan; Xanthaki, Alexandra; Valkonen, Sanna; Mörkenstam, Ulf; Bankes, Nigel; Ruru, Jacinta; Gilbert, Jérémie; Selle, Per; Simpson, Audra; Olsén, Laura. 2017. Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017. Osoitteessa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80900>
- Lehtola, Veli-Pekka. 2015. Saamelaiset - historia, yhteiskunta, taide. Unari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2012. Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1986-1953. Helsinki: SKS.
- Miettunen, Tuuli. 2021. Saamelaistietoa vai puuttuvaa tietoa saamelaisista? : Selvitys saamelaistiedosta peruskoulun suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:29. Osoitteessa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162566>
- OHCHR, 2013: The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: A Manual for National Human Rights Institutions. Asia Pacific Forum & United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Osoitteessa: <https://www.ohchr.org/documents/issues/ipeoples/undripmanualforhris.pdf> (11.6.2021)
- Powless, B. 2018. The indigenous rights framework and climate change. In Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. (Eds.) Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge. 213-221.
- UN Permanent forum on indigenous issues: Indigenous peoples, indigenous voices. Factsheet. Osoitteessa: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf (11.6.2021)
- UM UNDRIP https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf
- Vähemmistövaltuutettu. 2014. 99 kysymystä ja vastausta ILO 169 -sopimuksesta. Kopijyvä oy. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/280467/51662_99_kysymysta_ja_vastausta_ILO_169_sopimuksesta_FINAL.pdf

Yhteistyössä

S Á M E D I G G I
S Ä M I T I G G E
S Ä Ä ' M T E ' Ğ Ğ
S A A M E L A I S K Ä R Ä J Ä T

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Erityiskiitokset: Saamelaiskäräjien henkilökunta, Tuomas Aslak Juuso, Ulla Aikio-Puoskari, Tauno Ljetoff, Johanna Alatorvinen, Tiina Sanila-Aikio, Tuuli Miettunen, Anne-Kirste Aikio, Ulpu Mattus-Kumpunen, Sarita Kämäräinen, Aili Keskitalo ja Norjan saamelaiskäräjät, Suohpanterror, Joonas Saari & Saamelaiskulttuurikeskus Sajos.

Aineiston toimittaneet: Tuija Kasa, Helsingin yliopisto & Leena Leikas, Ihmisoikeuskeskus

Ihmisoikeuskoulutusmateriaali tuotettiin [Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa -hankkeessa](#) 2018-2021 osaksi Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen erikoiskurssia Helsingin yliopiston kasvatustieteelliseen tiedekuntaan, mutta se on tarkoitettu myös yleiseen käyttöön (CC-BY-NC lisenssi). Hanketta rahoittivat Ihmisoikeuskeskus, oikeusministeriö ja Helsingin yliopisto.

Aineiston pysyvä osoite: www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeuskoulutus

Lisenssi: CC-BY-NC. Osassa kuvista (tunnistettavat henkilöt) CC-BY-NC-ND.

25.8.2021

